

2/2022,
mart-aprel
(№ 00058)

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Равшанов Абдисалом Дусиёрович

Қарши муҳандислик -иқтисодиёт институти, "Инновацион иқтисодиёт" кафедраси доценти, и.ф.н. Қарши шаҳри, Ўзбекистон.
abdisalom7205@mail.ru

Article DOI: 10.55439/EIT/vol10_iss2/a16

Аннотация

Ушбу мақолада қишлоқ хўжалик тармоғини барқарор ривожлантиришда янги ва илғор инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш йўллари, маҳсулот рақобатбардошлигини ҳамда истиқболда қишлоқ хўжалигининг ривожланиш тенденциялари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: қишлоқ хўжалиги, инновацион технологиялар, инновацион бошқарув, самарадорлик, таркибий ўзгаришлар, маҳсулот рақобатбардошлиги, фермер хўжалиги, деҳқон хўжалиги, технология, модернизациялаш, инновацион ривожланиш, чорвачилик, деҳқончилик.

Аннотация

В данной статье описывается эффективное использование новых и передовых инновационных технологий в устойчивом развитии аграрного сектора, перспективные тенденции развития сельского хозяйства и конкурентоспособность продукции

Ключевые слова: сельское хозяйство, инновационные технологии, инновационное управление, эффективность, структурные изменения, конкурентоспособность продукции, фермерство, крестьянское хозяйство, технология, модернизация, инновационное развитие, животноводство, растениеводство

Abstract

This article highlights the effective use of new and advanced innovative technologies in the sustainable development of the agricultural sector, product competitiveness and future development trends in agriculture.

Keywords: agriculture, innovative technologies, innovative management, efficiency, structural changes, product competitiveness, farmer entities, dekhkan entities, technology, modernization, innovative development, animal husbandry, agriculture.

Кириш

Иқтисодиётни модернизациялаш ва диверсификациялаш шароитида инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш асосида қишлоқ хўжалигини барқарор ривожланиши таъминланмоқда. Ўзбекистонда иқтисодиёт тармоқларининг барча соҳаларида, шу жумладан қишлоқ хўжалигида инновацион жараёнларнинг фаоллашувини таъминлаши зарур.

Ушбу масалаларга Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармонида ҳам алоҳида эътибор қаратилган[1].

Мамлакатимизда иқтисодий ривожланишнинг инновацион йўлига ўтиш нафақат Ўзбекистон иқтисодиётининг қишлоқ хўжалиги тармоғида тўпланиб қолган муаммоларни, балки қишлоқ хўжалиги тармоғи олдида турган асосий вазифаларни ҳам ҳал этиш зарурлиги билан боғлиқ.

Ҳозирги шароитда инновацион фаолият қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг асосий омили ҳисобланади. Мазкур омилдан имкон қадар кўпроқ фойдаланиш мамлакатимизда агросаноат мажмуининг барқарор ривожланишини таъминлашнинг ягона йўлидир. Ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар жадаллашиб, жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви кучайиб бораётган шароитда мамлакатимиз қисқа муддатда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг инновацион йўлига жадал ўтишни амалга ошириши, иқтисодиётнинг ушбу стратегик аҳамиятга эга бўлган тармоғини замон талабларига жавоб берадиган сифат жиҳатдан янги техник-технологик асосда ривожлантириш лозим. Акс ҳолда қишлоқ хўжалиги тармоғи ривожланишдан ортда қолади ва ўзининг рақобатбардошлигини таъминлай олмайди.

Инновацияни қишлоқ хўжалиги тармоғи бўйича жорий қилиш тармоқнинг ўзига хос-хусусиятларига боғлиқ бўлиб, қишлоқ хўжалигига мўлжалланган инновация нафақат техника ва технологияларни, балки агротехник жараёнларни ҳам такомиллаштиришни ҳам тақоза этади.

Кейинги йилларда Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалигини жадал ривожлантириш ва тармоқда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш борасида диққатга сазовор ишлар амалга оширилмоқда. Шу жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сонли Фармони билан “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган Стратегияси” қабул қилинди ва унда мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш, тармоқда давлат бошқарувининг замонавий тизимларини ривожлантириш, аграр секторни қўллаб-қувватлашга йўналтирилган давлат харажатларини босқичма-босқич диверсификация қилиш каби бир қатор вазифалар белгилаб берилди[2].

Ҳозирги кунга қадар қишлоқ хўжалигининг ривожланиши энг муҳим устувор йўналишлардан бири бўлиб келган ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади. Чунки, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришнинг самарадорлиги, мамлакатимизнинг иқтисодий ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, нафақат қишлоқ аҳолиси, балки мамлакатимиз аҳолисининг моддий фаровонлигини ошириш бебаҳо бойлигимиз бўлган еримизнинг унумдорлиги, унинг сифатини мунтазам яхшилаб бориш билан узвий боғлиқдир.

Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги тармоғининг барқарор ривожланиши кўп жиҳатдан инновацион ривожлантириш ва инновацион фаолиятнинг самарадорлигига боғлиқ. Инновацияларни ўзлаштириш натижасида қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш базаси технологик, техник ва ташкилий-иқтисодий жиҳатдан янгиланиб боради. Бу эса ўз навбатида, Ўзбекистоннинг жаҳон бозорига интеграциясини кучайтиради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги тармоғини барқарор ривожлантиришининг инновацион йўлига ўтказишга қодир бўлган самарали бошқарув тизимини шакллантиришга нисбатан тизимли ёндашув зарур. Бундай тизим иқтисодий механизмларини шакллантириш методологияси турли иқтисодий таълимотлар, шу жумладан институционал назария, эволюцион иқтисодиёт ва синергетиканинг назарий қоидаларига асосланган бўлиши керак. Ушбу муаммолар ва йўналишлар қишлоқ хўжалиги фаолият кўрсатишининг ҳозирги шароитида ундаги инновацион жараёнларни бошқариш назарияси ва амалиёти нуқтаи назаридан етарли даражада ўрганиб чиқилмаганлигича қолмоқда.

Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги тармоғининг ривожланишини инновацион бошқаруви самарадорлиги масалалари бўйича муаммонинг умумий томонлари иқтисодчи олимларимиз М.Қ.Пардаев, Р.Х.Эргашев, Н.С.Хушматов, Т.Х.Фармонов, Қ.А.Чориев, С.Н.Хамраева илмий ишларида ўрганилган. Уларнинг ишлари хўжалик юритишнинг бозор шароитида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини самарали юритиш назарияси ва амалиётини ишлаб чиқишга катта ҳисса қўшди.

Иқтисодчи олим М.Қ.Пардаевнинг илмий тадқиқот ишида иқтисодий ривожланишнинг инновацион йўлига ўтишда иқтисодиётнинг аграр секторида тўпланиб қолган муаммоларни, балки ушбу тармоқ олдида турган асосий вазифаларни ҳам ҳал этиш зарурлиги билан боғлиқ [3] эканлиги таъкидланган бўлса, Р.Х.Эргашевнинг илмий тадқиқот ишида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришни ривожланишнинг инновацион йўлга изчил ўтказиш асосида уни барқарор иқтисодий юксалтириш, ушбу стратегик аҳамиятга эга бўлган тармоғини замон талабларига жавоб берадиган сифат жиҳатдан янги техник - технологик асосда ривожлантириш тўғрисида фикр билдирилган [4].

Яна бир иқтисодчи олим Н.С.Хушматовнинг илмий тадқиқот ишида аграр секторни ривожлантиришнинг инновацион бошқаруви шу билан бирга ҳозирги вақтда иқтисодиётнинг аграр секторини модернизация қилиш ва уни ривожланишнинг инновацион йўлига ўтказиш вазифаларини ҳал этиш зарурлигини ҳисобга олган ҳолда мазкур тармоқдаги инновацион фаолиятни фаоллаштириш соҳасидаги кўплаб муаммо ва масалаларни ҳал этиш йўллари тўғрисида фикр билдирилган [5].

Профессор Т.Х.Фармоновнинг фикрига кўра аграр секторни ривожланишнинг инновацион йўлига ўтиш шароитида қишлоқ хўжалигини бошқариш самарали тизимини шакллантиришнинг бошқарувга нисбатан институционал ва синергетик ёндашувларни уйғунлаштирган, бошқарувнинг мураккаб объекти сифатида агроиқтисодиётнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олувчи, бошқарувнинг асосий методологик тамойилларига асосланган, кўпроқ мослаштириш йўли билан бошқариш моделларини қўллашга йўналтирилганлиги билан изоҳлайди [6].

Таниқли иқтисодчи олим Қ.А.Чориевнинг илмий тадқиқотларида қишлоқ хўжалигини ривожлантириш, деҳқон ва фермер хўжаликлари фаолиятини режалаштириш аграр секторнинг ривожланишини инновацион бошқаруви самарадорлиги бўйича фикр билдирилган [7].

Шунингдек С.Н.Хамраеванинг фикрига кўра, аграр секторни инновацион ривожлантиришнинг иқтисодий ислохотлар натижасида қишлоқ хўжалиги

юритишнинг рақамли технологиялар механизмини оширишга қаратилганлигига асосланади[8].

Тадқиқот методологияси

Ўтказилган илмий тадқиқотлар натижасида мамлакат қишлоқ хўжалигини инновацион технологиялар асосида барқарор ривожлантириш ҳамда истиқболлини белгилаш жараёнида таҳлил ва синтез, индукция ва дедукция, статистик гуруҳлаш, эксперт баҳолаш, илмий абстракциялаш ва бошқа усуллардан кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Таҳлиллар натижасига кўра, иқтисодиётнинг қишлоқ хўжалигидаги таркибий ўзгаришлар ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ислоҳ қилишни диверсификациялаш, ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, замонавий юқори самарали инновацион технологияларни жорий этиш ҳамда хўжаликларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида, қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми 2011 йилда 45285,9 млрд. сўмни ташкил этиб, 2020 йилга келиб 5,5 мартага ўсишини таъминлади. Шу жумладан, деҳқончилик маҳсулотлари ҳажми 25874,6 млрд. сўмни (4,8 марта), чорвачилик маҳсулотлари ҳажми 19411,3 млрд. сўмни (6,5 марта) ташкил этди (1-жадвал)[9].

1-жадвал

Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотлар ишлаб чиқариш (млрд. сўм)[9]

Кўрсаткичлар	Йиллар									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Жами	45285,9	55750,0	66435,3	81794,3	99604,6	116699,2	148199,3	187426,6	216283,1	250250,6
Шу жумладан										
Деҳқончилик	25874,6	30592,3	36237,4	43194,3	55429,2	61755,1	83303,4	98406,4	111904,8	123858,8
Чорвачилик	19411,3	25157,7	30197,9	38600,0	44175,4	54944,1	64895,9	89020,2	104378,3	126391,8
Фермер хўжаликлари										
Жами	15702,7	18383,1	21345,1	24622,9	30620,8	34271,1	43368,1	48667,0	60394,7	70629,9
Шу жумладан										
Деҳқончилик	14946,5	17377,2	20113,3	23060,6	28856,3	32152,7	40959,5	44542,8	55077,8	64472,8
Чорвачилик	756,20	1005,90	1231,80	1562,30	1764,50	2118,40	2408,60	4124,20	5316,90	6148,1
Деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари										
Жами	28556,6	36015,8	43533,4	55202,4	66633,8	78658,6	101376,3	133534,3	147625,9	168657,4
Шу жумладан										
Деҳқончилик	10513,4	12661,6	15534,3	19365,7	25588,9	28635,8	40935,7	51408,3	52393,8	52370,9
Чорвачилик	18043,2	23354,2	27999,1	35836,7	41044,9	50022,8	60440,6	82126	95232,1	116286,5
Қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар										
Жами	1026,6	1361,1	1556,8	1969,0	2350,0	2669,5	3464,9	5224,3	8262,5	10972,3
Шу жумладан										
Деҳқончилик	414,7	553,5	589,8	768,0	984,0	966,6	1408,2	2455,3	4433,2	7015,1
Чорвачилик	611,9	807,6	967	1201	1366	1702,9	2056,7	2769	3829,3	3957,2

Ўзбекистон Республикасида 2011-2020 йиллар давомида жами қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми барқарор суръатларда ўсиб борди,

бунда ўсиш суръати йилига 6-7 фоизни ташкил этди. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришни хўжаликлар тоифалари кесимида таҳлил этилганда, йилдан-йилга фермер ва деҳқон хўжалиklarининг улуши ошиб бораётганлиги, ўз навбатида қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар улуши эса камайиб бораётганлиги кузатилмоқда. Республикамизда фаолият юритиб келаётган паст рентабелли қишлоқ хўжалиги ташкилотлари ер майдонлари қисқартирилиб, улар негизида мустақкам моддий техника базасига эга бўлган кўп тармоқли фермер хўжалиklarининг ташкил этилиши, жами қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотида фермер хўжалиklари улушининг 2000 йилдаги 5,5 фоиздан 2016 йилда 32,9 фоизгача кўпайишида ҳамда қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи корхоналар улушини эса 2000 йилдаги 27,8 фоиздан 2016 йилда 2,0 фоизгача камайишида ўз ифодасини топди (2-жадвал) [9].

2-жадвал

Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг барча хўжаликлар тоифалари бўйича тақсимланиши[9]

Кўрсаткичлар	Йиллар									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Барча тоифадаги хўжаликлар	100,0									
Шу жумладан										
Фермер хўжалиklари	34,7	33,0	32,1	30,1	30,7	29,7	29,3	26,0	27,9	28,2
Деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжалиklари	63,0	64,6	65,5	67,5	66,9	68,0	68,4	71,2	68,3	67,4
Қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3	2,8	3,8	4,4

Мамлакатимизда шу билан бирга, қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг таркиби ҳам ўзгарди. Деҳқончиликда озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришга устуворлик берилиши натижасида уларга ажратилаётган экин майдонларининг кенгайтирилиши ва ҳосилдорлигини оширишга оид агротехнологик тадбирларни амалга ошириш ва инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш эвазига қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқаришнинг ўсиши динамикаси 2011 йилда гўшт (тирик вазнда) 1564,2 минг тонна гўшт ишлаб чиқарилди ва 2020 йилга нисбатан 1,6 мартага ўсиш таъминланди (3-жадвал)[9].

Ўзбекистон республикаси қишлоқ хўжалигида давом этаётган таркибий ўзгаришлар жараёнида, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этишнинг асосий шакллари этиб, фермер ва деҳқон хўжалиklари ҳисобланади. Фермер хўжалиklarини ривожлантиришни рағбатлантириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш уларнинг барқарор ва самарали ривожланишида муҳим омил ҳисобланади.

Ўзбекистонда чорвачилик маҳсулотларини етиштириш (барча тоифадаги хўжаликлар бўйича, минг тонна)[9].

Йиллар	Гўшт (тирик вазнда)	Сут	Тухум, (млн, дона)	Жун	Қоракўл терлар (минг дона)
2011	1 564,2	6 766,2	3 441,7	28,7	1 022,3
2012	1 672,9	7 310,9	3 873,7	31,1	1 116,9
2013	1 787,8	7 885,5	4 388,1	32,4	1 062,1
2014	1 906,3	8 431,6	4 950,0	34,4	1061,3
2015	2 033,4	9 027,8	5 535,4	36,0	1 032,0
2016	2 172,5	9 703,4	6 152,5	37,1	1 055,4
2017	2 286,8	10 047,9	6 332,7	36,4	1 075,1
2018	2 430,5	10 466,4	7 459,3	34,6	1 085,2
2019	2 473,6	10 714,3	7 771,2	35,1	1 150,7
2020	2 519,6	10 976,9	7 781,2	25,4	1 152,1
2020 йил 2011 йилга нисбатан ўзг. (%)	161,08	162,23	226,09	88,50	112,70

Мамлакатлар иқтисодиёти тури ва ривожланиш даражасига қараб, асосан, хом-ашё ишлаб чиқаришга ихтисослашган иқтисодиёт, индустриал иқтисодиёт, постиндустриал иқтисодиёт, аралаш иқтисодиёт ва инновацион иқтисодиёт ёки билимлар иқтисодиётига асосланган мамлакатларга бўлиниши ҳисобга оладиган бўлсак.

Мамлакатимизда инновацион иқтисодиётнинг энг юқори ривожланган тури ҳисобланади ва у учун билимли жамият хосдир. Ҳозирги кунда фан -техника ютуқларини кенг жорий этиш ва ундан самарали фойдаланиш учун турли механизмлар ва институционал тузилмалар, яъни миллий инновацион тизим шаклланмоқда. Айниқса қишлоқ хўжалигини барқарорлаштиришда қишлоқ хўжалигини техник ва технологик жиҳатдан модернизация қилиш устувор йўналишлардан бири ҳисобланади.

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг қишлоқ хўжалигида инновацион жараёнларни чуқурлаштиришга ва инновация базасини мустаҳкамлаш учун барча зарур ижтимоий-иқтисодий асослар мавжуд. Бироқ қишлоқ хўжалигини инновацион технологиялар асосида ривожланиш йўлига ўтказиш, ёки бошқача айтганда, инновацион лойиҳаларни бир, ҳатто бир неча фермер хўжаликлари миқёсида ҳам амалга оширишда муаммолар мавжуд, чунки:

биринчидан, фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишловчи субъектлар ҳозирги вақтда илмий тадқиқот ишларига буюртма бериш ҳамда тадқиқотларни молиялаштиришда иштирокининг сустлиги;

иккинчидан, илғор инновацион технологияларни ишлаб чиқишда тадқиқот олиб бориш ва илмий-тадқиқотларни молиялаштиришни ҳам хўжалик субъекти ўзи амалга ошира олмайди;

учинчидан, янги технология, янги навлардан ва янги зотдор чорвалардан фойдаланиш учун қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқарувчилар ва қайта ишловчиларнинг етарли даражада билимларга эга эмаслиги, улар олимлар ва

мутахассислар хизматидан фойдаланишлари зарур, шунингдек, маҳсулотни қайта ишлаш ва сотишда ҳам фермерлар маълум даражадаги қийинчиликларга дуч келмоқдалар;

тўртинчидан, олий таълим ва илмий тадқиқот муассасалари олимлари томонидан тайёрланган инновацион ишланмаларга ишлаб чиқарувчиларнинг талаби етарли даражада эмаслиги, улар ўртасида узвий боғлиқлик мавжуд эмас;

бешинчидан, айрим қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқарувчиларнинг масъулиятсизлиги ва бошқалар.

Жаҳонда рўй бераётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар ҳамда мамлакатлараро интеграция шароитида республикада қисқа вақт ичида қишлоқ хўжалиги тармоғини ва қишлоқни, шу билан бирга қишлоқ инфратузилмасини, янги инновацион ривожланиш йўлига ўтиши зарур. Бу йўл орқали замонавий техник-технологик асосида қишлоқнинг мавқеини ошириш имконияти пайдо бўлади.

Ўзбекистон иқтисодиётини яъни қишлоқ хўжалиги тармоғини инновацион ривожланиш йўлига ўтиш ҳозирги кундаги устувор вазифалардан бири сифатида баҳоланиб келинмоқда.

Таҳлилларга кўра, Ўзбекистон аграр секторида инновациялар ҳажми жами ялпи ички маҳсулот ҳажмида 1-2 %ни ташкил этади, қишлоқ инфратузилмаси тармоғида эса бу кўрсаткич ундан ҳам кам, ваҳоланки ушбу кўрсаткич бошқа ривожланган мамлакатларда 50-60% дан кўпроқни ташкил этади [10].

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида замонавий техника ва технологияларнинг қўлланилиши қуйидаги имкониятларни келтириб чиқаради:

➤ жаҳон миқёсидаги талабларга жавоб берувчи, рақобатбардош қишлоқ хўжалиги маҳсулотлар ишлаб чиқарилиши;

➤ қишлоқ хўжалиги маҳсулот таннархи аҳамиятли даражада пасайтирилиши ҳисобига қишлоқ хўжалиги корхоналарининг молиявий натижалари юқори бўлиб, имкониятлари кенгайиши;

➤ қишлоқ хўжалиги хомашё ва ресурслар тежалиши;

➤ атроф-муҳитга салбий таъсир қисқариши ва ҳ.к.

Қишлоқ хўжалигида техника ва технологиялар инновацион тавсифга эга, яъни илгари амалда қўлланилмаган ишланма ва ғояларга асосланган бўлса, у ҳолда улардан фойдаланишнинг иқтисодий-ижтимоий аҳамияти янада юқорироқ бўлиши мумкин. Инновацион технологияларнинг ишлаб чиқаришга татбиқ этилиши қишлоқ хўжалигида қўлланиб келинаётган технологияларга нисбатан юқорироқ самарага эришиш имконини беради.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг иқтисодий самарадорлигини ошириш қишлоқ хўжалиги корхоналарида ишлаб чиқаришни рационал ташкил этиш, фан ва техника тараққиёти ютуқларидан кенг фойдаланишни, юқори самара берадиган янги машиналар ва асбоб-ускуналарни, агротехника ва зоотехника усулларини, меҳнат ва ишлаб чиқаришни ташкил этишни янги методларини жорий этишни тақозо қилади.

Қишлоқ хўжалиги корхоналарида бундай баҳо бериш миллий иқтисодиётнинг самарадорлик мезони, яъни ижтимоий меҳнат унумдорлигини ошириш асосида амалга оширилади, меҳнат унумдорлигини ошириши эса ишлаб чиқариш ҳажмини ва миллий даромадни ўстиришда ифодаланadi. Бунга ҳар бир қишлоқ хўжалиги корхонасида ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириш ва маҳсулот сифатини яхшилаш,

маҳсулот бирлигига сарфланадиган жонли ва буюмлашган меҳнат харажатларини қисқартириш, соф даромадни орттириш асосида эришилади. Бу қоидаларга асосан қишлоқ хўжалиги корхоналарида ишлаб чиқаришнинг янги усул ва методлари иқтисодий самарадорлигини аниқлаш учун қўйидаги асосий кўрсаткичлар қўлланилиши лозим:

бир гектар ер ҳисобига ва бир бош мол ҳисобига олинадиган юқори сифатли маҳсулот миқдори;

меҳнат унумдорлиги;

маҳсулот таннархи;

соф даромад ва рентабеллик;

капитал маблағлар ва уларнинг ўз ўрнини қоплаши.

Мазкур кўрсаткичлар бир-бири билан боғланган ва бир-бирини тақозо қилади. Қишлоқ хўжалигида маҳсулот миқдори қанча кўп бўлса, унинг сифати яхши бўлса, меҳнат унумдорлиги юқори, таннархи арзон бўлса, соф даромад кўп ва рентабеллик юқори бўлса, капитал маблағлар шунча кам талаб қилинади ва улар тезроқ ўз ўрнини қоплайди, янги усул ва методларнинг иқтисодий самарадорлиги шу қадар юқори бўлади. Янги усул ва методлар, агар зарур бўлиб қолса оптималлаштирилади. Бу оптималлаштириш хўжалик вазифаларини ҳал қилиш учун мавжуд имкониятларни ҳисобга олган ҳолда жуда кўп, хилма-хил вариантлардан энг самаралиларини танлаб олиш имконини беради.

Қишлоқ хўжалигида таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш орқали ишлаб чиқаришни изчил ривожлантириш, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари, қайта ишлаш саноатини хомашё билан узлуксиз таъминлаш орқали мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш, экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш, аграр секторнинг экспорт салоҳиятини сезиларли даражада ошириш истиқболда амалга оширилиши кўзда тутилган энг муҳим вазифалардан саналади. Бу борада:

✓ пахта ва бошоқли дон экин майдонларини қисқартириш эвазига картошка, сабзавот, полиз, озуқа ва мойли экинлар, янги интенсив боғлар ва узумзорлар майдонини кенгайтириш ва оптималлаштириш;

✓ суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, мелиорация ва ирригация объектларини ривожлантириш, тармоққа интенсив, сув ва ресурсларни тежайдиган замонавий агротехнологияларни жорий этиш, унумдорлиги юқори техникалардан фойдаланиш;

✓ қишлоқ хўжалиги экинларининг касаллик ва зараркунандаларга чидамли, маҳаллий ер-иқлим ва экологик шароитларга мос янги селекция навларини ва юқори маҳсулдорликка эга ҳайвонот зотларини яратиш ҳамда жорий этиш бўйича илмий-тадқиқот ишларини кенгайтириш;

✓ қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш асосида озиқ-овқат ва қадоқлаш маҳсулотларини ишлаб чиқарадиган замонавий қайта ишлаш корхоналарини қуриш, мавжудларини реконструкция ва модернизация қилиш;

✓ қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш, қайта ишлаш, тайёрлаш, сотиш, қурилиш ишлари ва хизматлар кўрсатиш билан шуғулланувчи кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш;

✓ қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш, ташиш, сотиш, агрокимё, молиявий ва бошқа замонавий бозор хизматлари кўрсатиш инфратузилмаларини ривожлантириш;

✓ глобал иқлим ўзгаришлари ва Орол денгизи қуришининг қишлоқ хўжалиги ривожланиши ҳамда аҳолининг ҳаёт фаолиятига салбий таъсирини юмшатиш бўйича тизимли чора-тадбирлар кўриш.

Қишлоқ хўжалигида юқорида кўрсатиб ўтилган вазифаларни бажариш ва унинг бозор иқтисодиёти қонунлари талаблари даражасида ривожланишдан орқада қолмаслиги учун тармоқда эркин фаолият кўрсатиш имкониятига эга бўлган турли хилдаги мулк ва мулкчилик шаклларининг, уларга асосланган тадбиркорлик турлари ва улар ўртасидаги эркин бозор муносабатларининг назарий, услубий асосларини такомиллаштириш, инвестицияларни кўпроқ жалб этиб, фан-техника ютуқларини, янги техникаларни, илғор технологияларни ишлаб чиқаришга жорий этиш, чекланган ер ва сув ресурсларидан, доимий ва ўзгарувчи капиталдан ҳамда меҳнат ресурсларидан қисқа ва узоқ муддатларда тўлиқ ва самарали фойдаланиш йўллари аниқ белгилаш, барча харажатларни тежаш, меҳнат унумдорлигини юксалтириш, деҳқон ва ишчиларни рағбатлантириш тизимини такомиллаштириш негизида фойда суммасини кўпайтириш йўллари асосланган ҳолда белгилаб олиш мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ва таклифлар

Қишлоқ хўжалигининг инновацион ривожланиш муаммолари Ўзбекистон учун алоҳида долзарблик касб этади, чунки фақатгина янги ресурстежамкор, илғор технологиялардан кенг ва самарали фойдаланган ҳолда инновацион ривожланиш атроф-муҳитни сақлаб қолишни ҳисобга олиб қишлоқ хўжалигининг иқтисодиёт барқарорлигини жадал суръатларда ўсишини таъминлайди.

Қишлоқ хўжалигини инновацион ривожлантириш орқали қишлоқ хўжалиги корхоналарини рақобатли устунликлари шакллантирилади, энг муҳими, мослашувчанлик ва бозордаги барча ўзгаришларга тезда жавоб бериш имкониятлари ошиб боради.

Қишлоқ хўжалиги тармоғида замонавий технологияларнинг турли вариантларини таққослаш натижалари шуни кўрсатмоқдаки, ерга энг кам ишлов бериш, жорий ва инвестициявий харажатларни тежаш, таннархи анча паст бўлган маҳсулотни ишлаб чиқариш ва нархларнинг бир хил даражасида ҳар бир экин бўйича бир гектар ердан кўпроқ даромадлар олиш имконини беради.

Қишлоқ хўжалигида инновацион технологияларни ўзгартириш – тизимли ёндашувни, анъанавий технологиялардан янги ресурсни тежовчи технологияларга ўтишда корхонанинг технологик тизимида юз берадиган барча ўзгаришлар ҳақидаги билимларни талаб қилувчи мураккаб жараён дур. Шу муносабат билан қишлоқ хўжалиги корхоналарида технологик ва ташкилий-иқтисодий инновацияларни жорий этишнинг жараёнли алгоритмларини ишлаб чиқиш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60 сонли Фармони.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган Стратегияси” ПФ-5853-сонли Фармони.

3. Пардаев М.Қ., Пардаев О.М. Қашқадарё вилояти иқтисодиётини ривожлантиришда инновациялардан фойдаланишнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш // Инновацион ривожланиш асосида миллий иқтисодиётни модернизациялаш: муаммолари, ечимлари ва истиқболлари. – 2015, 22 б.

4. R.X.Ergashev, S.N.Hamrayeva, Iqtisodiy o‘shish - (darslik) «Intellect» nashriyoti, 2022. –243 bet.

5. Хушматов Н., Файзуллаева Т. “Қишлоқ хўжалигига хизмат кўрсатиш тармоқлари ва фермер хўжалиklarини ривожлантириш асослари” // Экономика и класс собственников. – Тошкент, 2004. №1. –46 б.

6. Фармонов Т.Х. Фермер хўжалиklarини ривожлантириш истиқболлари. – Тошкент: “Янги аср авлоди”, - 2004. – 30 б.

7. Чориев Қ.А. Бозор инфратузилмасини шакллантириш – иқтисодий ислоҳотлар чуқурлаштириш гарови //Бозор ислоҳотлари чуқурлаштиришнинг асосий йўналишлари ва қишлоқда инфратузилмаларни ривожлантириш: республика илмий – амалий семинар маърузалар тўплами. – Тошкент: ЎзБИИТИ, 1998. – Б.15.

8. R.X.Ergashev, S.N.Hamrayeva, Raqamli iqtisodiyot - (darslik) «Intellect» nashriyoti, 2022. –443 bet.

9. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари. Тошкент - 2021 й.

10. Хамраева С.Н. Қишлоқ инфратузилмасини инновацион ривожлантириш. Монография - Тошкент: 2017 – 73 бет.